

Anmeldelse af Klavs Birkholm

MERE EKSPONERET END GODT ER

Hvordan kan man beskytte privatsfæren mod den omsiggribende digitaliseringskultur, hvis jura er det eneste mulige redskab?

Rikke Frank Jørgensen og
Birgitte Kofod Olsen (red):
EKSPONERET.
Grænser for privatliv i en digital tid.
Gads Forlag, 2018
280 sider. Kr. 249,95.



”I virkeligheden er privatlivet en relativt ny opfindelse”, skrev dagbladet Politiken i en præsentation af denne bog. Intet kunne være mere forkert. De antikke bystater, som udgør den mest afgørende inspiration for vores moderne demokratier, bygger helt fundamentalt på en skelnen mellem den offentlige verden og det private rum. Privatlivet var allerede ”opfundet” på Demosthenes’ tid omkring 350 f.Kr. – og antagelig længe forinden.

Det er snarere *samfundet*, der er ”en relativt ny opfindelse”. Den stammer fra 1700-tallet, da de første nationaløkonomer – som James Steuart, Adam Smith og senere Karl Marx – nedbrød muren omkring familien og privatejendommen og fremdrog, hvad der hidtil havde været afsondret, til offentlighedens beskuelse. Alle fulgte de den hollandsk-engelske filosof Bernard de Mandevilles mantra: *private vices, public virtues*. Dét er økonomismens virkelige feltråb. Forbrug, omsætning, forbrug, omsætning. Private laster er dyder (= til gavn) for offentligheden. Mange fra 68-generationen tror stadig, at det var dem, der først opfandt den dybt ulyksalige parole om at ”offentliggøre det private”, men de repræsenterede kun Den Anden Bølge; nationaløkonomerne var de første.

Som belæg for den overraskende – og meget urigtige påstand om, at privatlivet er ”en

relativt ny opfindelse”, citerer Politiken professor Mette Birkedal Bruun fra ”Centre for Privacy Studies” på Københavns Universitet. Hun udtaler, at historisk set har vi tidligere været ”meget mindre alene”, end vi er i dag. For få hundrede år siden sov hele familien i samme rum eller endda i samme seng, og i antikkens Rom forrettede mennesker deres nødtørft side om side på offentlige storrumsstoiletter.

Men det er jo noget helt andet. Hvad professoren og Politiken sigter til her, er *ikke* privatsfæren. Det er intimsfæren. Og den er en ”relativt ny opfindelse”, som de gamle romere og grækere ville stille sig ganske uforstående overfor. Hvor eksistensen af en privatsfære i henved 2500 år har været den afgørende forudsætning for politisk frihed – friheden i det offentlige rum, som er nødlidende i dag – er intimsfæren det borgerlige individs *helle* for den nye, normative mastodont: samfundet, der fra og med 1700-tallets fiksering på økonomi vælter ud over det hele. Intimsfæren er det sted, hvor individet har ret til at være anderledes, at afvige fra samfundets ”normalitet”, uden at nogen kigger en over skulderen.

Titlen på nærværende antologi demonstrerer tydeligt, at det netop er intimsfæren, der fokuseres på. Intimiteten er ”eksponeret”, mens privatsfæren er meget mere end det. Privatsfæren er i disse år truet af helt at blive elimineret, hvilket vil være ensbetydende med, at vi mister den politiske frihed, som er en uomgængelig forudsætning for enhver demokratisk styreform.

Desværre er begrebsforvirringen temmelig omfattende. Til Politiken siger Mette Birkedal Bruun, at privatlivet traditionelt er ”det sted, hvor man virkelig har tid til at filosofere over livet, fordi man har lagt alle sine pligter til side”. Nej! Nej! Nej! ”Når vi er private, går vi rundt i joggingbukser og tænker over livet, og når vi er professionelle, har vi en skjorte eller lignende på og passer vores arbejde. Det er to forskellige verdener, hvor vi kan tillade os forskellige ting”, siger Birkedal Bruun. Således at forveksle offentlighed og arbejdsliv er udtryk for et enormt dannelsesstab. I klassisk demokratiforståelse er vi netop private, når vi ”passer vores arbejde”, og offentlige, når vi filosoferer. Fordi vi selvfølgelig formodes at filosofere højt. I fællesskabet.

PANOPTIKON INVERTERET

Jeg har refereret så udførligt fra Politikens præsentation, dels fordi den er typisk for verserende misopfattelser af, hvad privatsfæren i grunden er, dels

fordi den har temmelig god dækning i bogen selv. Desværre har antologiens redaktører ikke fra begyndelsen afklaret, hvad de mener med ”grænser for privatliv i en digital tid”, som undertitlen lyder. Taler vi om retslige grænser? Taler vi om politiske grænser? Eller taler vi om etiske grænser? Og er problemerne på disse tre – meget forskellige – områder lige væsentlige?

Den manglende afklaring er ærgerlig, for der er i dén grad brug for litteratur, der både oplyser om og debatterer de enorme udfordringer, som den igangværende tekno-kulturelle udvikling betyder for både privatliv og intimitet. For få år siden abonnerede store dele af socialforskningen på Michel Foucaults beskrivelse af moderniteten som en struktur af ”panoptisk disciplinering”. (I sit banebrydende værk fra 1975 *Overvågning og straf* fremdrog Foucault Jeremy Benthams idealfængsel – Panoptikon – som en slags metaforisk model for den disciplinering, der kendetegner ikke mindst velfærdsstatens institutioner: skoler, hospitaler, behandling af psykisk syge, socialvæsen etc.) Men på ganske få år har Big Data og digitaliseringens dataisme ført til, at det panoptiske blik er blevet *inverteret*. Nu er det ikke længere repræsentanten for en central magt, der står i midten, i Panoptikons fangetårn, og betragter tusindvis af borgere. Nu er det omvendt: den enkelte borger står i midten, eksponeret – og iagttages af tusindvis af magtfulde firmaer, der lever af at handle vores persondata: Facebook, Google, Axcion, Amazon, osv.

Og trods den manglende præcision om antologiens tema, rummer den heldigvis flere værdifulde bidrag, der er værd at læse i sig selv for deres behandling af aspekter af hele denne udvikling

Særlig vil jeg fremhæve Birgitte Arendt Eirikssons kapitel ”Social digital kontrol er på kant med borgernes ret til privatliv”. Synsvinklen er rent juridisk, men Eiriksson prætenderer heller ikke andet. Med ”Udbetaling Danmark” som eksempel påviser hun, hvordan myndighederne helt uden smålig skelen til lovgivningens rammer – og gentagne påtaler fra Datatilsynet! – har tiltaget sig adgang til flere og flere persondataoplysninger om os alle sammen. Konklusionen er dyster: ”Den meget omfattende indsamling, opbevaring, samkøring og videregivelse af oplysninger uden borgernes samtykke må anses for at være et indgreb i borgerens ret til privatliv og beskyttelse af personoplysninger, som [ellers] er beskyttet i både Menneskerettighedskonventionen og EU’s charter” (39).

Som om det ikke var rigeligt, påpeger Eiriksson tillige, hvordan den nye databeskyttelseslov, der blev vedtaget af folketinget 17. maj 2018, lemper den hidtidige nationale beskyttelse af særlige personoplysninger og gør det muligt for de enkelte ministre at iværksætte samkøring af persondata uden videre lov hjemmel. Ikke særlig betryggende.

I en tid, hvor folketinget mangler juridiske vagthunde som Preben Wilhjelm eller Bernhard Baunsgaard til at insistere på magtens tredeling og lovgivernes pligt til at respektere domstolenes uafhængighed, er det i det mindste betryggende, at vi uden for tinget har en skarp, kritisk iagttager som Eiriksson.

ETISK VILDREDE

I den modsatte ende af skalaen er Gry Hasselbalchs kapitel "Kunstig intelligens efterlader dataetiske spørgsmål" – præget af ikke bare begrebslig, men også sproglig forvirring, som en mere afklaret redaktion burde have rensset ud i. Hasselbalch vil gerne skrive om "dataetik", men hvad er det i grunden?

"Dateetikken ser fremad og spørger ind til, hvordan vi kan sikre, at loven følger med udviklingen og tolkes til fordel for den enkelte", skriver hun (121). Er det en definition? Handler etik om at sørge for, at "loven følger med udviklingen". Selvfølgelig ikke! Det er notorisk vrøvl.

Et andet sted i teksten læser vi, at "en af de mest tidskarakteristiske dataetiske problemstillinger er de proprietære aspekter af innovation inden for kunstig intelligens, hvilket [sic] har afgørende indflydelse på systemernes gennemsigtighed" (123). Et etisk problem referer altid og ubetinget til en eller flere etiske normer, men hvilke(n) norm(er) er der tale om her? Man fornemmer, at hvis Hasselbalch havde formuleret sig mere præcist, ville hun måske henvise til en normkonflikt i algoritmernes uigennemsigtighed (og ikke i "de proprietære aspekter"). Men hvad betyder det? Ønsker hun at argumentere for transparens i de digitale systemer som en etisk fordring? Den fremragende tyske filosof Byung-Chul Han mener tværtimod, at det omsiggribende krav om transparens idag fungerer psyko-terroristisk. Man havde gerne set en diskussion af den slags spørgsmål, men desværre er Hasselbalch ikke sig selv klar om, hvad hun mener med "dataetik".

Dataetik, gentager hun, "handler om mere end at overholde databeskyttelseslovgivningen. Det handler også om at følge ånden og visionerne i loven." (125) I så fald er vi ilde stedt. Hvis den etiske fordring ikke

undertiden kan være *at trodse loven* – og i øvrigt at trodse magten – er vi havnet i et samfund af autoriteter efterrettelighed. Det er desværre lige præcis også en af de tydeligste trends i den igangværende digitaliseringskultur.

Ni (eller ti) af bogens i alt 15 bidragydere er jurister. Så det er måske ikke overraskende, at antologien har sin tyngde og sit værd i de juridiske overvejelser. Mens forsøgene på at brede sig til politik og især til etik eksponerer forfatternes svagheder på disse områder mere end godt er.

EN NY SLAGS "BLACK BOX"

Men læs bogen for dens juridiske overvejelser. Eksempelvis skriver Hanne Marie Motzfeldt indsigtfuldt og med kritisk linse om de retssikkerhedsmæssige udfordringer, der følger med en mere og mere automatiseret forvaltning. "Spørgsmålet er", konstaterer hun nøgternt, "i hvilket omfang vi ønsker at lade teknologiens (effektiviserings)muligheder styre den retlige udvikling – og omvendt: Hvilken pris er vi villige til at betale for at bevare borgernes tillid til forvaltningen?" (227) Netop!

Motzfeldts mantra er "systemtransparens", men ligesom Eiriksson holder hun sig til en rent juridisk argumentation. Med "systemtransparens" sigter Motzfeldt til muligheden for, at både borgere og myndigheder kan få indsigt i de specifikke algoritmer, der er indlagt i de forskellige sagsbehandlings-systemer. En sådan indsigt er jo forudsætningen for, at afgørelser kan kontrolleres.

Men der er en *bug* i hendes ræsonnement. Hun skelner mellem "bløde" og "hårde" algoritmer, hvormed hun sigter til forskellen mellem på den ene side de selv-lærende systemer, der bygger på neurale netværk og såkaldt *machine learning*, på den anden side mere basalt programmel.

Hvad de førstnævnte, mere avancerede algoritmer angår, argumenterer Motzfeldt for, at hensynet til retssikkerheden nødvendiggør, at man venter med at implementere dem, indtil man teknologisk er i stand til at supplere med en ligebyrdig teknologi, "der så at sige kan aflure, hvilke ræsonnementer softwaren anvender" (241). Bravo! Det må være noget i samme retning, Europa-parlamentet henviser til, når de i en resolution om kunstig intelligens fra 2017 har krævet, at avancerede robotter udstyres med en *black box*, der registrerer data om alle transaktioner, som udføres af maskinen, herunder logikken bag dens beslutninger. Det ville være et ægte fremskridt.

Hvad derimod de mere elementære digitale systemer angår, mener Motzfeldt, at de i princippet godt kan kontrolleres i dag. Det handler blot om at sikre, at algoritmerne svarer nøjagtigt til forvaltningens lovbestemmelser. Så enkelt er det desværre ikke. Drejer det sig udelukkende om tal – for eksempel skatteligning – er det måske simpelt nok. Men så snart det drejer sig om forvaltning, der ikke kun angår tal, men også en række forskellige menneskelige faktorer, kan en algoritme ikke oversætte fra analog til digital i en slags 1:1 logik. Alle menneskelige forhold skal, for at kunne håndteres i et algoritmisk system, oversættes til en talværdi. Drejer det sig for eksempel om ledighed, findes der jo mange forskellige måder at være jobløs på. Programmøren skal tillægge alle disse forskellige måder en talværdi, og når han gør det, vil han uomgængeligt være farvet af sine personlige (for)domme eller af arbejdsgiverens (for)domme. En neutral algoritme findes ikke. Og ligegyldigt, hvor mange kontrolinstanser, man sætter på, kan den aldrig gøres “neutral”. På det punkt er Motzfeldt desværre alt for håbefuld.

Også Mette Hartlev skriver med fokus på jura, men ikke med samme kritiske brod som Eiriksson og Motzfeldt. Hartlevs tema er sundhedsdata, og hun er helt på det rene med, at den enorme interesse for vores allesammens sundhedsdata “sætter patienters

privatliv under pres”, som det hedder i titlen på hendes kapitel. Men Hartlev opgiver på forhånd ethvert forsøg på at standse dette pres.

Sundhedsdata er blevet en vigtig ressource for samfundet, fastslår hun – “for forskning, kvalitetssikring, uddannelse og i stigende grad også for behandling af andre patienter” [end lige netop dem, der har været leverandører af individuelle data] (14). Dette samfundshensyn bør ifølge Hartlev veje tungt over for hensynet til den enkelte, specielt eftersom hverken sundhedsloven eller eksisterende persondatalovgivning synes at kunne hjælpe hende eller ham ret meget.

Skal individet beskyttes, bør hele det juridiske element udtænkes forfra, fastslår hun. Og det er åbenbart for meget forlangt. Siden 1981 har alle nyfødte fået taget en blodprøve, som undersøges for en række arvelige sygdomme og herefter opbevares i en biobank på Serum-institutet. Derfor bliver det i princippet umuligt at fastholde anonymitet omkring sundhedsdata – “personidentificerbare data om borgernes helbredsforhold (fx forbrugsvaner, livsstil, miljøpåvirkninger m.v.) vil være tilgængelige for både behandling og forskning.” (26)

Hvad er der at gøre ved det? Forsøge at dæmme op for usaglig forskelsbehandling og diskrimination, mener Hartlev!

Jura er i sandhed ikke det eneste, der er på spil i vores digitaliserede fremtid.

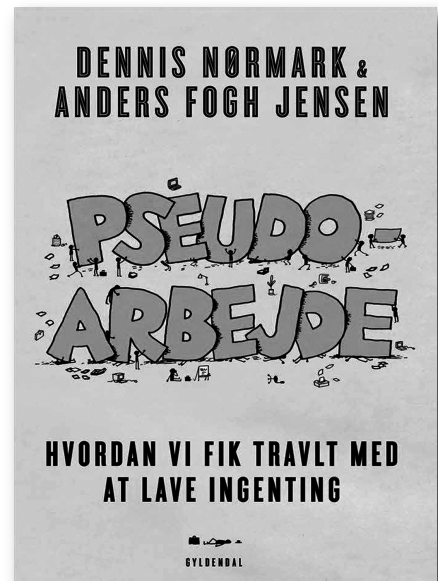
Anmeldelse af Ole Thyssen

EN UTOPISS DØD

Antikken var der fantasier om, at nymfer, altså vandløb, kunne overtage møllerens arbejde, så hjulene kørte rundt af sig selv, og han selv kunne sove længe. Det var en vision om mekanisk teknik. Hertil kom den sociale teknik – slaveri – som den græske overklasse benyttede sig af. Aristoteles hævdede, at intet er vigtigere end at frie mænd skånes for fysisk arbejde. Den slags havde man slaver til, og de var beregnet til det. Langt op i Middelalderen var overklassen ikke arbejdsløs, men arbejdsfri, fordi de havde vigtigere ting at lave end at slide med deres krop.

I 1600-tallet vendte billedet. Borgerskabet dyrkede ikke den ædle lediggang, men det hårde arbejde, som i ét hug skabte økonomisk og menneskelig rigdom. Locke kædede arbejde og dannelse sammen, så jo mere arbejde, jo mere menneske. Den arbejdsfrie overklasse blev degraderet til unyttige parasitter, mens folk uden arbejde ikke var arbejdsfrie, men arbejdsløse. Det gamle samfunds guder blev det nye samfunds djævl.

Dennis Nørmark & Anders Fogh Jensen:
PSEUDOARBEJDE.
Hvordan vi fik travlt med at lave ingenting.
Gyldendal.
294 sider. kr. 299,95.



Da den smukke treklang af arbejde, rigdom og dannelse blev til en skinger disharmoni i industrisamfundets fabrikker, vendte Hegel og Marx tilbage til den antikke vision om arbejdsfrihed. En kort arbejdsdag åbner for fri tid med leg og forbandet alvor, så vi ender med et Athen uden slaver. Siden er robotterne kommet til. De lokker med ikke blot at overtage det fysiske, men også det intellektuelle arbejde. Reaktionen er ikke glæde over at træde ind i et arbejdsfrit Paradis, men dyb bekymring for tabet af arbejdspladser. Det tabte arbejde må erstattes med noget nyt.

Resultatet er et paradoks: at maskiner til at erstatte arbejde øger mængden af arbejde. Hvorfor? Det har Dennis Nørmark og Anders Fogh Jensen (NJ) et bud på i deres nye bog *Pseudoarbejde. Hvordan vi fik travlt med at lave ingenting*. Ingen vil undvære arbejdet, som giver løn og levestandard til de ansatte, profit til ejerne og skat til staten. Så unge skal styres mod arbejdspladsen, forskningen skal føre til faktura, de syge skal revalideres og sendes tilbage til arbejdet, og alle aktiviteter, fra festivaler til naturopretning, begrundes med, at de giver arbejde.

I stedet for at arbejde mindre arbejder vi så meget, og så intenst, at depression, stress og udbrændthed er blevet folkesygdomme. Paradoksalt nok, siger NJ, får folk også stress, fordi det arbejde, de udfører, ikke giver mening, så folk i stedet for at gå hjem bliver til arbejdstidens bitre ende. Det vanvittige, siger de, er blevet normalt. Men det er tabu at tale om det – hvilket ikke forhindrer dem i at skrive en tyk bog om pseudoarbejdet.

Nørmark og Jensen kommer fra hver sin ende af højre-venstre spektret, men har fundet sammen om endnu ét af de temaer, som ikke lader sig indfange af forskellen mellem blå og rød. Faktisk er deres tese, at både højre- og venstrefløj har bidraget til miseren ved at dyrke arbejdet som gjaldt det livet.

Pseudoarbejde er ingen videnskabelig bog, ikke engang i humanvidenskabernes bløde version. Det er en debatbog i amerikansk stil med stærke teser – arbejdet er blevet sindssygt – masser af konkrete eksempler fra det virkelige liv, og inddragelse af andre teoretikere, ikke for at diskutere med dem, men fordi de understøtter bogens tese. Mange af dens vigtige forskelle svæver i vinden – reelt arbejde/pseudoarbejde, god/dårlig fornyelse, sund/forskruet fornuft, tillid/kontrol, kerneopgave/fedtlag. Det er vigtige forskelle, som blot mangler kriterier.

Tesen er, trods alt, ikke at alt arbejde er tosset, men at mulighederne for at nedsætte arbejdstiden ikke udnyttes. NJ fortæller en historie om forfald

og har derfor en tendens til nostalgi – dengang vi bare havde tillid! Vi tænker arbejde i tid, selv om det er et forældet levn fra industrisamfundet. Arbejdet tager den tid, som det får tildelt, og det er ikke tilladt at gå hjem, hvis det er færdigt før. Og forfatterne har ikke svært ved at finde absurde eksempler. De er bogens styrke, selv om gentagelsens monomani ikke blot lurur, men indfries til fulde. Om så bogen blev skåret ned til kroniklængde, ville dens tese stå bøjet i neon.

Så NJ bolttrer sig som ål i mudder, når de finder eksempler på overflødig dokumentation, årsrapporter som ingen læser, konsulenter som fylder virksomheder med varm luft i store poser, endeløse møder, djøf-ledere uden faglig indsigt, imitation af andre arbejdspladser, knopskydning af kontrol, hver gang noget går galt, vækstfeber, fornyelse for fornyelsens egen skyld for at nå perfektionens *fatamorgana*, arbejde med værdier og mission og vision, beslutninger som trækkes i langdrag med krav om info og inddragelse, et fedtlag af mellemedere, som alle skal vise, hvor uundværlige de er. Hvad der skulle være løsninger blev til problemer i kølvandet på krav om

auditering, revision, kontrol, kvalitetssikring, akkreditering, certificering, ISO og USB og HR og IT og PTK og CSR og ABC.

Mens det “reelle arbejde” *frontstage* kan måles, er det svært at måle det arbejde, som foregår *backstage*. Undervisning, buskørsel og VVS-arbejde er synlige aktiviteter. Men hvad laver de mange konsulenter, kommunikationsmedarbejdere og kontrollører? Her afviser NJ fordømmen om, at den slags kun foregår inden for staten. At private virksomheder er effektive er en myte. Også her trives pseudoarbejdet, som er noget andet end det rene driveri. Og da der ikke er klare kriterier på succes og fiasko, udvikler det sig mod uendelig.

Men hvorfor er arbejdet så vigtigt? NJ ved godt, at arbejde fører til anerkendelse og at en travl m/k er en god m/k. Travl eller tom. De ved også, at begæret efter forbrug spiller en rolle, selv om det ikke er et tema, som fylder meget. Men når de anbefaler folk at udøve civil ulydighed og gå hjem, må de komme med et bud på, hvad de skal gå hjem til. De henviser til Bertrand Russell og John Maynard Keynes, som i 1930'erne havde en utopi om en arbejdsuge på 15 timer. Men hvad så? NJ's forslag er højskole, samtaler og bøger, hvortil kommer frivilligt arbejde med at passe børn, gamle og hjemløse samt dyrke “menneskeligt samvær”. Det lyder fantasiøst og ikke rigtig fristende. Det er lige før arbejdspladsens møder trods alt er sjovere. Selv om de ikke fører til noget, er der kamp til stregen om at gøre sig gældende og få ordet. Og er det bedre at udføre palaver mellem venner i fritiden end at gøre det mellem kolleger i arbejdstiden? Måske er en løsning at opbløde den hårde forskel mellem arbejde og fri, så der også på arbejdspladsen foregår ting, som er nyttige, sociale og underholdende, men ikke arbejde i den puritanske betydning af ordet. Og tilsvarende kan en del af fritiden bruges til ting, som kommer arbejdspladsen til gode. Det sker allerede nu.

De gamle grækere brugte den frie tid til politik, religion, teater, sport og filosofi. Ejendommeligt nok indtager NJ ikke den diskussion, som fandt sted i Danmark omkring 1980, hvor André Gorz hævdede, at vi kan opretholde vor levestandard med to timers arbejde om dagen og så slå os løs i en sektor II med selvvalgte og ulønnede aktiviteter.

Min egen fornemmelse er, at fritidssamfundet blev aflyst, fordi fritiden og dens konsum lokker mere end den frie tid og dens nøjsomme fællesskaber. I modsætning til den frie tid kræver fritiden penge, fordi den er fyldt med rekvisitter. Og penge får man ved at arbejde, med mindre man har arvet eller kan spekulere. Derfor er

det trods alt bedre at udføre pseudoarbejde. Her har man et formål – eller noget der ligner – og her er man sammen med andre mennesker. At være sammen med sin højtskede 24 timer i døgnet er opskriften på skilsmisse. Mange småbørnsforældre oplever en stærk lykke ved mandag morgen at komme tilbage til arbejdspladsen og være sammen med voksne mennesker.

Er det mere meningsfuldt at udføre meningsløst arbejde end slet ikke at arbejde? Er vi så indstillede på at arbejde, at ikke-arbejde udløser angst? *Homo faber* sidder dybt, så det er svært at være doven. Det er heller ikke NJ's vision. De er arbejdsomme konsulenter. Selv om de taler om borgerløn og otium og civil ulydighed, bliver de uldne i mælet, når de skal fortælle, hvad det tabte arbejde skal erstattes med. Det skyldes måske, at de ikke kan forsone deres politiske forskelle. Men efter at de har demaskeret konsulenternes *bullshit* er det dybt underholdende at se, hvor behændigt de undgår at spytte i den grød, de bagefter skal søbe. De undskylder, at de som konsulenter har spildt arbejdspladsens tid. Men de kommer igen med nye forslag til ledere, opdelt i 6 punkter, som lige passer til en PowerPoint præsentation på en ledelseskonference. Man må formode, at mens andre konsulenter kun er ude på at mele deres egen kage ved at fedte for direktøren, er Nørmark og Jensen anderledes skruet sammen. De er konsulenter af anden orden, som ikke blot advarer mod andre konsulenter, men kommer med vellønnede råd og leverer *reelle* forbedringer, som kan gavne arbejdspladsens vækst, indkomst og *reelle* fornyelse.

Har man hørt det før? Vender man NJ mod dem selv, kan man spørge, om de befrier os fra arbejdssamfundet med en bog på knap 300 sider, hvor alt er sagt før, så de blæser i en slidt fløjte og samtidig betragter sig som modige tabubrydere. De tør sige “bøh” til aktuarer og revisorer og børsmæglere og (de fleste) konsulenter. I kølvandet på det store arbejde med at skrive bogen og rejse land og rige rundt for at interviewe folk, udløses nyt arbejde, ikke blot for dem selv som pseudoarbejdets konsulenter og foredragsholdere, men også hos forlag, boghandlere og nu anmeldere, som skal læse og kommentere bogen. Jeg arbejder gerne, endda ulønnet. At anmelde en bog om meningsløst arbejde er dybt meningsfuldt, ligesom det er meningsfyldt for forskere at skrive millioner af artikler, hvoraf de fleste er sørgeligt ulæste.

Ole Thyssen er professor, dr.phil. ved Institut for ledelse, politik og filosofi på Copenhagen Business School (CBS).